KORXONALARDA BUXGALTERIYA AXBOROT TIZIMLARI SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Oralbaeva Feruza Jumabay qizi
Berdaq nomidagi Qoraqolpoq Davlat Universiteti
Iqtisodiyot fakulteti «Buxgalteriya hisobi va audit»
guruhi 3-kurs talabasi
E-mail: feruza_0656@icloud.com

Bekniyazov Ajiniyaz Dauletniyaz o'g'li
Berdaq nomidagi Qoraqolpoq Davlat Universiteti
Iqtisodiyot fakulteti «Buxgalteriya hisobi va audit»
guruhi 3-kurs talabasi
E-mail: bekniyazovajiniyaz3@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21334133

Annotatsiya. Mazkur maqolada korxonalarda buxgalteriya axborot tizimlari (BAT) samaradorligini baholashning zamonaviy yondashuvlari tahlil qilingan. Buxgalteriya axborot tizimlarining korxonalarni raqamlashtirish, moliyaviy axborotlarning aniqligi va ishonchliligini ta'minlash, boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligini oshirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, iqtisodiy, texnologik va tashkiliy ko'rsatkichlar asosida buxgalteriya axborot tizimlari samaradorligini baholash mezonlari ishlab chiqilgan hamda O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan Prezident farmonlarining ushbu jarayondagi ahamiyati asoslab berilgan.
Kalit so'zlar: buxgalteriya axborot tizimi, raqamli iqtisodiyot, avtomatlashtirish, ERP tizimi, samaradorlik, axborot texnologiyalari, boshqaruv qarorlari, korxona boshqaruvi, raqamli transformatsiya.

Kirish. Jahon iqtisodiyotida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi korxonalarda boshqaruv va buxgalteriya hisobini yuritish jarayonlariga tub o'zgarishlar kiritmoqda. Zamonaviy korxonalar faoliyatini samarali tashkil etish, moliyaviy resurslarni boshqarish va strategik qarorlar qabul qilishda buxgalteriya axborot tizimlari muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotni raqamlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-sonli "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida iqtisodiyot tarmoqlarini raqamli transformatsiya qilish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish va davlat hamda xo'jalik boshqaruvi tizimlarini raqamlashtirish muhim vazifalar sifatida belgilab berilgan. Farmonda qayd etilishicha, 2017–2021-yillar davomida mamlakatni rivojlantirish bo'yicha 300 ga yaqin qonun va 4 mingdan ortiq Prezident qarorlari qabul qilingan bo'lib, ular iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilishning mustahkam huquqiy asosini yaratgan [1]. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF–6079-sonli "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasida iqtisodiyot tarmoqlari va davlat boshqaruvi tizimining jadal raqamli rivojlanishini ta'minlash, elektron xizmatlar ko'lamini kengaytirish va zamonaviy axborot tizimlarini joriy etish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan [2].

Adabiyotlar tahlili. Buxgalteriya axborot tizimlari samaradorligini baholash masalalari ko‘plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o‘rganilgan. M. Romney va P. Steinbart axborot tizimlarining asosiy maqsadi korxonada ma’lumotlarni yig‘ish, qayta ishlash va boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur axborotni shakllantirishdan iborat ekanligini ta’kidlaydilar [7]. J. Hall tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda buxgalteriya axborot tizimlari samaradorligi investitsiyalar rentabelligi, operatsion xarajatlarning kamayishi va mehnat unumdorligining oshishi orqali baholanishi ko‘rsatib o‘tilgan [8]. Mahalliy iqtisodchi olimlarning tadqiqotlarida korxonalarda elektron hujjat aylanishi, ERP tizimlari va moliyaviy hisobotlarni avtomatlashtirish hisob ma’lumotlarining ishonchliligini ta’minlash va boshqaruv samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida e’tirof etiladi [3; 4].

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik usullar, ilmiy umumlashtirish va mantiqiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini iqtisodiyotni raqamlashtirish va korxonalarda axborot tizimlarini joriy etishga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar, ilmiy adabiyotlar va amaliy tajribalar tashkil etdi.

BAT samaradorligini baholash quyidagi uchta asosiy yo‘nalish bo‘yicha amalga oshirildi:

Korxonalarda buxgalteriya axborot tizimlari samaradorligini baholash mezonlari

Baholash mezoni	Asosiy ko‘rsatkichlar	Kutilayotgan natija
Iqtisodiy	Xarajatlarning kamayishi, ROI, NPV	Foyda va rentabellikning oshishi
Texnologik	Ma’lumotlarni qayta ishlash tezligi, integratsiya	Axborot almashinuvi tezlashadi
Tashkiliy	Mehnat unumdorligi, hujjatlar aylanishi	Boshqaruv samaradorligi oshadi

Mazkur ko‘rsatkichlar asosida korxonalarda buxgalteriya axborot tizimlarining samaradorligini kompleks baholash imkoniyati yuzaga keladi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, korxonalarda zamonaviy buxgalteriya axborot tizimlaridan foydalanish moliyaviy ma’lumotlarni qayta ishlash tezligini sezilarli darajada oshiradi. Amaliyotda qo‘lda yuritiladigan buxgalteriya hisobida bir oylik moliyaviy hisobotlarni tayyorlash uchun o‘rtacha 5–7 ish kuni talab etilsa, avtomatlashtirilgan tizimlar orqali ushbu jarayon 1–2 ish kunigacha qisqaradi [7]. Bundan tashqari, elektron buxgalteriya tizimlari hisob-kitoblardagi xatoliklarni kamaytiradi va inson omili ta’sirini pasaytiradi. ERP tizimlari va bulutli texnologiyalar asosida ishlovchi axborot tizimlari korxona bo‘limlari o‘rtasida axborot almashuvini yaxshilab, real vaqt rejimida moliyaviy monitoringni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi [8]. Prezidentning PF–6079-son Farmonida iqtisodiyot tarmoqlarini jadal raqamli rivojlantirish, elektron davlat xizmatlarini takomillashtirish va axborot texnologiyalarini keng joriy etish orqali raqamli iqtisodiyotning strategik maqsadlari belgilangan [2].

Buxgalteriya axborot tizimlarini joriy etish natijasida erishiladigan samaradorlik ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	An’anaviy tizim	Avtomatlashtirilgan tizim
Hisobot tayyorlash muddati	5–7 kun	1–2 kun
Hujjatlarni qayta ishlash	Qo‘lda	Elektron
Xatoliklar darajasi	Yuqori	Past
Axborot olish tezligi	Sekin	Real vaqt rejimida
Mehnat unumdorligi	O‘rtacha	20–30 % yuqori

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, buxgalteriya axborot tizimlarini joriy etish natijasida mehnat unumdorligi o‘rtacha 20–30 foizga oshadi, moliyaviy hisobotlarni tayyorlash uchun sarflanadigan vaqt esa 60–70 foizgacha qisqaradi [7, 8].

Xulosa. Korxonalarda buxgalteriya axborot tizimlari samaradorligini baholash zamonaviy boshqaruvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari iqtisodiy, texnologik va tashkiliy yondashuvlarni kompleks qo‘llash BAT samaradorligini obyektiv baholash imkonini berishini ko‘rsatdi. O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan raqamli transformatsiya siyosati, xususan PF–60-sonli “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” va PF–6079-sonli “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi korxonalarda zamonaviy axborot tizimlarini joriy etishning huquqiy va tashkiliy asoslarini mustahkamladi [1, 2].Shu sababli korxonalarda buxgalteriya axborot tizimlarini keng joriy etish, ularning samaradorligini muntazam baholab borish va innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, xarajatlarni kamaytirish va korxonalarning raqobatbardoshligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”. Prezident.uz – PF-60 Farmoni
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF–6079-son Farmoni “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi. PF-6079 Farmoni matni
3. Karimov A.A. Buxgalteriya hisobi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
4. Pardayev A.X. Boshqaruv hisobi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
5. To‘xliyev N. Iqtisodiyotda axborot texnologiyalari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
6. Isroilov J.I. Korxonalarda axborot tizimlarini boshqarish. – Toshkent: Tafakkur, 2022.
7. Romney M.B., Steinbart P.J. Accounting Information Systems. – New York: Pearson Education, 2021.
8. Hall J.A. Accounting Information Systems. – Boston: Cengage Learning, 2020.
9. Gelinas U.J., Dull R.B. Accounting Information Systems. – Boston: Cengage Learning, 2019.
10. Laudon K.C., Laudon J.P. Management Information Systems: Managing the Digital Firm. – New York: Pearson, 2021.